EUGENIU COŞERIU, *Lecţii de lingvistică generală.* Traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, Chişinău, Editura ARC, 2000, 404 P.

Ediţia în limba română a *Lecţiilor de lingvistică generală* ale savantului Eugeniu Coşeriu are menirea de a recupera – aşa cum subliniază Mircea Borcilă în *Cuvânt înainte* – gândirea ştiinţifică a marelui lingvist de origine română. Versiunea în limba română, apărută la Chişinău, la Editura ARC, în 2000, în traducerea Eugeniei Bojoga, a avut în vedere ediţia spaniolă din 1981 a *Lecţiilor de lingvistică generală*, ediţie care, la rândul ei, a avut la bază versiunea originală în limba italiană (1973), revizuită radical şi reelaborată de autor. Reeditarea *Lecţiilor*... (în 1999 are loc reeditarea ediţiei spaniole) şi traducerea lor în diverse limbi (în japoneză, 1979; în portugheză, 1980; în germană, 1988; în bulgară, 1990) sunt dovada interesului viu pe care l-a suscitat acest volum pe plan internaţional.

La origine, această carte reprezintă prelegerile ţinute de E. Coşeriu în cadrul cursurilor de perfecţionare din Italia, destinate, în special, profesorilor din învăţământul mediu şi, în general, tuturor celor interesaţi de problematica limbajului, indiferent de specializarea sau nespecializarea în acest domeniu. Obiectivul acestei cărţi a fost, de la bun început, unul didactic – aşa cum precizează autorul însuşi: ea încearcă să-i familiarizeze pe cei interesaţi care nu au o pregătire în acest domeniu, să ofere o viziune de ansamblu asupra lingvisticii contemporane, propunând, ca alternativă viabilă, şi „sâmburele" concepţiei proprii a autorului. În ciuda faptului că finalitatea acestei cărţi este una introductivă, nu lipsesc spiritul antidogmatic şi atitudinea critică faţă de anumite idei şi concepţii lingvistice. Important de remarcat e, de asemenea, faptul că atitudinea critică a autorului nu menţine tonul dezbaterilor polemice, ci e una profund constructivă, izvorând din principiul critic al autorului de a urmări, în prezentarea unei teorii sau concepţii, nu în ce măsură aceasta e falsă, ci în ce măsură poate fi adevărată şi până în ce punct e adevărată. (*Locul lingvisticii integrale în lingvistica contemporană*, prelegere susţinută la Centrul de studii integraliste „Eugeniu Coşeriu", Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, 19 mai 1999). Folosindu-se de acest principiu critic, E. Coşeriu reuşeşte să ofere cititorului o imagine de ansamblu clară şi coerentă a lingvisticii actuale şi să scoată în evidenţă aportul valoros al fiecarei concepţii particulare la progresul ştiinţei lingvistice. La prima vedere, lingvistica actuală se prezintă ca un conglomerat de concepţii disparate cărora, făcând abstracţie de obiectul cercetării, cu greu le putem bănui unitatea. Lecţiile coşeriene reuşesc să refacă unitatea lingvisticii actuale, constituindu-se, la rândul lor, „într-o construcţie perfect coerentă şi unitară" (M. Borcilă, *Cuvânt înainte,* p. XII).

Cele douăsprezece capitole care alcătuiesc *Lecţiile*... permit o structurare globală a cărţii după trei mari secţiuni: în prima secţiune (capitolele I–IV) este pregătit cadrul istoric şi epistemologic în care se dezvoltă lingvistica actuală; a doua secţiune (capitolele VI–IX) prezintă cele două orientări dominante din lingvistica secolului al XX-lea: structuralismul (capitolele VI–VIII) şi gramatica generativ-transformaţională (capitolul IX); cea de-a treia secţiune cuprinde capitolele X–XI şi reprezintă o schiţă a viziunii integrale propuse de E. Coşeriu.

Cea dintâi secţiune a *Lecţiilor*... urmăreşte să redea cadrul de emergenţă al lingvisticii moderne. Departe de a se consolida în afara oricărei tradiţii, aşa cum se crede adesea, această disciplină nu face altceva decât să reînvie faptele semnalate de tradiţie şi temele fundamentale ale acesteia, înscriindu-se, astfel, în prelungirea ei şi continuând problematica secolelor anterioare. E. Coşeriu reuşeşte să refacă unitatea în multiplicitea concepţiilor divergente ale modernităţii, pornind

de la fundamentul lor istoric şi epistemologic comun. Primul capitol al acestei secţiuni vizează, în special, formularea *contextului istoric general* în care s-a dezvoltat lingvistica modernă. Formularea acestui context presupune încadrarea ştiinţei lingvistice moderne în tradiţie şi coincide cu delimitarea cadrului ei istoric. E. Coşeriu propune, chiar în acest capitol, o schemă a modului în care temele abordate devin recurente. Ştiinţei lingvistice moderne îi sunt caracteristice reluarea şi reelaborarea „preocupărilor teoretice şi descriptive" care au dominat spiritul atâtor gânditori din antichitate şi până în Renaştere şi au reînviat apoi, în secolul al XVIII-lea, secolul cel mai „zbuciumat" teoretic, în această privinţă, din întreaga istorie culturală europeană. Cel de-al doilea capitol al primei secţiuni prezintă *contextul istoric imediat* al lingvisticii moderne. Acest „context istoric imediat" are în vedere faptul că, în evoluţia unei ştiinţe, se constată că progresul ştiinţei respective se realizează prin luarea de atitudine faţă de concepţiile din epoca imediat anterioară şi prin efortul de reconsiderare a acestora. Considerată din acest punct de vedere, lingvistica actuală apare ca o reacţie justificată şi ca o încercare de reconstrucţie a lingvisticii care i-a precedat, cea a neogramaticilor, cunoscută în istoria lingvisticii ca un curent de orientare pozitivistă. Situarea lingvisticii moderne în proximitatea acestui curent pozitivist a necesitat din partea cercetătorilor secolului al XX-lea un efort de refundamentare epistemologică a disciplinei lor. Această refundamentare epistemologică va fi efectuată de gânditorii ultimului secol prin atitudinea critică faţă de principiile care au stat la baza epistemologică a ideologiei pozitiviştilor şi prin formularea unor principii diametral opuse, care sunt expuse pe larg în capitolele subsecvente ale primei secţiuni: (1) *principiului faptului individual sau al atomismului ştiinţific* – care orienta interesul cercetătorilor asupra faptelor particulare şi are drept consecinţă promovarea ideii că „studiul faptelor şi experienţa ar trebui să preceadă oricărei teorii şi că teoria însăşi nu e posibilă decât ca o generalizare pe baza unui număr cât mai mare de fapte" (p. 22), studiate în afara oricărui context posibil sau relaţii în care acestea s-ar putea manifesta – i se opune în secolul al XX-lea *principiul universalităţii individului,* care schimbă radical perspectiva din care sunt privite „faptele", făcând distincţie între „universalitate" şi „generalitate empirică" şi studiind aceste „fapte" în diverse „contexte" şi „relaţii" sau „structuri" în care sunt încorporate; (2) *principiului substanţei* i se substituie *principiul funcţiei sau al formei*: dacă pozitivismul considera că faptele trebuie studiate în ceea ce constituie substanţa lor materială, orientările antipozitiviste impun punctul de vedere potrivit căruia finalitatea, „în vederea a ce" sunt făcute ele, este primordială şi că finalitatea sau funcţia determină ceea ce este hotărâtor pentru un lucru; (3) *principiului evoluţionismului* i se opune *principiul stării de lucruri sau al esenţialităţii statice*: dacă ideologia pozitivistă considera limbile ca „organisme naturale", „dotate cu evoluţie proprie", antipozitivismul neagă abordările din perspectivă istorică şi genetică, considerându-le deficitare, şi propune, în schimb, studiul descriptiv al limbilor; (4) *principiului naturalismului* i se opune în antipozitivism *principiul culturii*, principiu căruia E. Coşeriu îi acordă o importanţă deosebită, cu menţiunea că distincţia între ştiinţele culturii şi ştiinţele naturii a fost departe de a fi intrat în conştiinţa secolului care i-a dat naştere. Pentru secolul care s-a încheiat, principiul final şi integrator al antipozitivismului nu a ajuns decât să fie formulat, sarcina valorificării valenţelor sale impunându-se secolului care a început. După această prezentare a platformei epistemologice pe care s-a dezvoltat lingvistica actuală, studiul coşerian oferă o imagine a modului de racordare a lingvisticii actuale la cele patru principii dezvoltate de secolul al XX-lea. Concluzia acestei diviziuni e că teoriile lingvistice actuale s-au dezvoltat ţinând cont de primele trei principii formulate în perioada atacului la adresa pozitivismului, cel de-al patrulea principiu găsind, însă, o prea slabă rezonanţă printre aceşti teoreticieni, ceea ce face ca întemeierea lingvisticii ca o „autentică ştiinţă a culturii, coerentă în toate aspectele sale", să reprezinte „sarcina prezentului şi a viitorului" (p.80).

Structuralismul şi gramatica generativ-transformaţională sunt orientările dominante din lingvistica contemporană pe care E. Coşeriu le supune examinării în cea de a doua secţiune a cărţii sale. Autorul pune în lumină, în primul rând, aportul considerabil al acestor curente la dezvoltarea lingvisticii limbilor, dar relevă, în acelaşi timp, şi limitele inerente ale acestor concepţii. Primele trei capitole sunt dedicate structuralismului, iar cel de-al patrulea gramaticii generativ-transformaţionale. Unitatea multitudinii de orientări reunite sub numele de structuralism este susţinută de interesul cercetătorilor, în studiul fenomenului lingvistic, asupra perspectivei limbii şi, în special, asupra „limbilor ca sisteme". La început sunt prezentate succint „şcolile" structuraliste: structuralismul

european (cel praghez, genevez, glosematica din Copenhaga, structuralismul rus şi englez) şi structuralismul american (cel dezvoltat de Sapir şi Bloomfield). Tot aici E. Coşeriu pune în discuţie trăsăturile caracteristice fiecărei mişcări în parte, evidenţiind punctele comune şi cele divergente ale acestora şi trasează distincţii – pornind de la specificul structuralismului şi al metodologiei sale – între structuralismul propriu-zis şi alte orientări care se reclamă din acesta. Prezentarea trăsăturilor proprii structuralismului şi distincţiile pe care le face autorul între structuralism şi alte orientări (de ex., gramatica generativ-transformaţională) impun o definire aprofundată a conceptelor fundamentale care susţin edificiul structuralismului. Astfel, sunt abordate şi explicate conceptul de „structură", „sistem", relaţiile dintre „axa sintagmatică" şi „axa paradigmatică". Se face, de asemenea, referire la dihotomiile „sincronie–diacronie", „limbă–vorbire". În celelalte două capitole mari dedicate structuralismului, Coşeriu prezintă cele patru principii care stau la baza lingvisticii structurale. Autorul mărturiseşte că aceste principii nu au fost, propriu-zis, formulate explicit de cercetătorii structuralişti, dar că ele pot fi „deduse din tezele susţinute de teoreticienii acestui curent"şi că el le-a putut formula pornind de la „experienţa cercetării structurale" (p.159). Confruntarea cu întreaga istorie a gândirii lingvistice şi adoptarea, în înţelegerea corectă a fiecărei concepţii particulare asupra limbajului, a principiului critic pe care îl aminteam la începutul acestei prezentări, a îndreptat gândirea coşeriană înspre găsirea şi fructificarea „virtualităţilor şi posibilităţilor de dezvoltare" pe care le oferă fiecare teorie. În acest spirit constructiv sunt descrise cele patru principii care constituie fundamentul structuralismului: (1) *principiul funcţionalităţii*; (2) *principiul opoziţiei*; (3) *principiul sistematicităţii*; (4) *principiul neutralizării*. Prevalenţa aspectelor legate de teorie şi descriere în secolul al XX-lea şi centrarea cercetării asupra planului limbii, ca fiind singura care poate da seama de unitatea obiectului de studiu al lingvisticii, au dus la descoperiri care au conferit ştiinţei lingvistice un spor considerabil al cunoaşterii. Structuralismul – prin întâietatea acordată, în „ordinea raţională" şi a „cercetării", semnificatului de limbă unitar (care face posibilă distincţia între „polisemie" şi „variaţie"), prin dezvoltarea conceptului de „comutare" (prin care putem proba dacă anumite elemente ale unei unităţi de limbă sunt funcţionale sau nu în limba respectivă), prin elaborările privind „analiza în trăsături distinctive" (care reprezintă o contribuţie importantă a structuralismului la descrierea structurii limbilor) – a constituit un moment ştiinţific important în „înţelegerea modului în care funcţionează efectiv limbile"(p. 175). În ce priveşte gramatica generativ-transformaţională pe care o vizează dezbaterea din cea de a doua parte a acestei diviziuni, E. Coşeriu consideră conceptul de „transformare" – concept prin care se pot explica „două aspecte funcţionale" importante pentru o lingvistică a limbilor istorice ("diferenţa de funcţie" şi „unitatea de funcţie") şi care joacă un rol deosebit în „descrierea limbilor" şi „compararea între limbi diferite" – drept un concept ce „poate fi considerat aproape o descoperire, dat fiind că însăşi evidenţierea importanţei acestui fenomen reprezintă deja o remarcabilă inovaţie metodologică" (p. 217). Tot în acest capitol referitor la gramatica generativ-transformaţională sunt abordate şi explicate două concepte-cheie ale acestui curent lingvistic: „structura de adâncime" şi „structura de suprafaţă". Lingvistica structurală şi gramatica generativ-transformaţională s-au consolidat, în mare parte, pe baze epistemologice antipozitiviste sau, mai precis, în acord cu primele trei principii formulate în antipozitivism, nereuşind să îşi asume, însă, cel de-al patrulea principiu, cel al culturii. Rămânerea în cadrul naturalismului este reproşul implicit prin care E. Coşeriu circumscrie limitele acestor teorii contemporane. Alături de acest reproş, exigenţa unei „cunoaşteri totale a limbajului ca manifestare specifică a omului" (susţinută de Coşeriu încă din 1952) face să se resimtă necesitatea unei noi perspective asupra lingvisticii, perspectivă ce îşi va găsi punctul de pornire şi deplina maturitate în lingvistica propusă de Coşeriu însuşi.

Proiectul lingvistic coşerian, de a trasa contururile unei „ştiinţe antropologice a limbajului" (M. Borcilă), înglobează cea de-a treia secţiune a *Lecţiilor*... şi este schiţat aici foarte sumar, fapt ce se datorează, în mare măsură, caracterului didactic al acestei cărţi. Schiţa proiectului integralist – cuvânt care nu apare folosit de autor în această carte –, formulat deja, în diferite studii, cu câteva decenii înaintea apariţiei acestei cărţi, reprezintă nucleul unei concepţii de mare amploare pe care lingvistul de origine română, împreună cu elevii săi, a dezvoltat-o şi îmbogăţit-o timp de aproape jumătate de veac. Sesizând deficienţele diverselor teorii lingvistice, concepţia coşeriană, prezentată sintetic în această carte, poate fi considerată, de la bun început, ca o alternativă la concepţiile

dominante în lingvistica actuală, concepţii ce se dovedesc insuficiente pentru a putea cuprinde întreaga arie a faptelor limbajului. Relevând limitele acestor teorii, concepţia integralistă coşeriană propune o reconstrucţie şi depăşire a acestora în vederea atingerii coerenţei în studiul „întregii realităţi a limbajului". Prin circumscrierea şi concentrarea investigaţiilor asupra domeniului limbilor particulare, structuralismul şi gramatica generativ-transformaţională trebuiau depăşite, deoarece zone importante ale limbajului rămâneau în afara sferei lor de cercetare. Demersul coşerian îşi propune, astfel, ca sarcină, studiul limbajului în toate aspectele sale, ceea ce reprezintă o depăşire evidentă a celorlalte curente lingvistice şi reprezintă începutul unei noi paradigme pentru această disciplină. Încă dintru început se poate observa că perspectiva coşeriană în cercetarea fenomenului lingvistic este una de factură humboldtiană, care reclamă o viziune integratoare asupra limbajului: limbajul nu mai e studiat pornind de la „limbă" ca „sistem abstract", ci pornind de la „vorbire" ca „activitate" umană creatoare. „Limbajul este o activitate umană *universală*, care se realizează în mod *individual*, dar totdeauna conform unor tehnici *istoric* determinate („limbi")" (p. 233). Răspunzând intenţiei de a epuiza „întreaga realitate a limbajului", E. Coşeriu propune studierea activităţii lingvistice pe trei niveluri (universal, istoric şi individual), cărora le corespund trei tipuri de competenţă lingvistică (elocuţională, idiomatică, textuală), iar fiecărui tip de competenţă un anumit conţinut semantic (designaţie, semnificaţie, sens). Importanţa acestei tripartiţii a activităţii lingvistice şi orizontul larg pe care îl deschide pentru cercetarea lingvistică apar subliniate de către autor: „lingvistica – cea „modernă" nu mai puţin decât cea „tradiţională" – a fost în mod substanţial *lingvistică a limbilor*. […] Alături de lingvistica limbilor există loc şi pentru o *lingvistică a vorbirii*, precum şi pentru o *lingvistică a discursului* (sau a *textului*), la fel de necesare pentru înţelegerea efectivă a limbajului (necesare, de asemenea, pentru a înţelege mai bine funcţionarea limbilor ca atare)" (p. 238). Atât lingvistica vorbirii, cât şi lingvistica textului, au fost prea puţin luate în considerare până în prezent şi prea puţin studiate. De asemenea, distincţia între cele trei tipuri de conţinut semantic – în special disocierea şi autonomizarea planului sensului, în raport cu celelalte două, cel al designaţiei şi cel al semnificaţiei – este extrem de fructuoasă şi reprezintă aportul decisiv al concepţiei coşeriene la dezvoltarea unei lingvistici a sensului.

Lingvistica tradiţională avea ca obiect de studiu limbile istorice şi urmărea descrierea lor din punct de vedere „structural şi funcţional", ca sisteme lingvistice cu „structură unitară şi omogenă" (p. 267), ceea ce nu se justifică din punctul de vedere al vorbitorului. Cercetând critic lingvistica actuală şi sesizând dinamicitatea limbajului, E. Coşeriu inversează raportul limbă–vorbire, subliniind primatul activităţii de vorbire şi concepând limba ca pe „o dimensiune esenţială" a acestei activităţi. Dacă înţelegem limbajul ca activitate creatoare, atunci trebuie să ţinem seama de cele două dimensiuni ale acestuia: omogenitatea şi varietatea. În cazul limbii istorice, înţeleasă ca limbă constituită istoric în interiorul unei comunităţi, avem a face cu *varietatea*, cu „un ansamblu mai mult sau mai puţin complex de «dialecte», «niveluri» sau «stiluri de limbă»" (p. 266); în cazul limbii funcţionale, înţeleasă ca „tehnică lingvistică în întregime determinată", ca limbă care „funcţionează efectiv şi în mod imediat în discursuri (sau texte)" avem a face cu *omogenitatea*, adică cu o limbă sintopică, sinfazică şi sinstratică. Limba funcţională şi nu cea istorică este, aşadar, obiectul lingvisticii, concepută ca „descriere structurală şi funcţională". O autentică ştiinţă a limbajului trebuie să ţină seama atât de varietăţile, cât şi de omogenităţile pe care le prezintă limba. E. Coşeriu operează şi o altă distincţie importantă între planurile de structurare din interiorul limbii funcţionale. El distinge patru planuri de structurare, dintre care trei sunt esenţiale: e vorba de norma, sistemul lingvistic şi tipul lingvistic. Prin noua viziune asupra sistemului şi normei, reelaborate într-o perspectivă humboldtiană, concepţia coşeriană se distanţează net de cea a înaintaşilor săi (Saussure şi Chomsky) şi de conceptele lor conexe: „limbă" şi „competenţă". Prin conceptul de „normă" sunt desemnate aspectele care apar în mod „constant", ceea ce este „tradiţional", „deşi nu în mod necesar funcţional" în limba unei comunităţi; conceptul de „sistem" conţine posibilităţile creative infinite pe care le posedă o limbă istorică în virtutea „opoziţiilor sale distinctive şi a regulilor de combinare care guvernează uzul său" (p. 282). Observăm cum, în concepţia coşeriană, „istoricitatea" limbajului , înţeleasă ca purtătoare a ceea ce e păstrat prin tradiţie, ca îmbinare a trecutului cu prezentul, se împleteşte cu „libertatea umană", înţeleasă ca „libertate istorică", ca actualizare şi depăşire a

trecutului în viitor, tocmai datorită posibilităţilor infinite de combinare pe care le îngăduie sistemul limbii. Conceptul de „tip lingvistic” cunoaşte pentru prima oară o elaborare sistematică în opera coşeriană. Tipul lingvistic conţine „tipurile de procedee şi de funcţii, categoriile de distincţii, opoziţii şi structuri care caracterizează o limbă” şi asigură „coerenţa şi unitatea funcţională” (p. 284) a diferitelor paliere ierarhice ale unui sistem. Caracterul inovator şi complexitatea concepţiei coşeriene se relevă, astfel, în viziunea „integrală” şi „integratoare” pentru care pledează „savantul de la Tübingen” în abordarea limbajului uman.

Traducerea în limba română a *Lecţiilor de lingvistică generală*, pe lângă imaginea unitară pe care o oferă cititorului asupra lingvisticii contemporane, vine în prelungirea eforturilor constante ale „şcolii” clujene de a contribui la revigorarea teoretică a lingvisticii româneşti. Trebuie menţionat, de asemenea, că traducerea acestui volum, împreună cu ediţia anterioară a *Introducerii în lingvistică* (realizată de E. Bojoga şi E. Ardeleanu, cu un *Cuvânt înainte* de M. Borcilă, Cluj, Ed. Echinox, 1995), este menită să servească şi procesului de emancipare a predării lingvisticii teoretice în universităţile noastre.

ELENA FAUR
Universitatea „Babeş-Bolyai"
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

ŞTEFANIA MINCU, *Mioriţa – o hermeneutică ontologică,* Constanţa, Editura Pontica, 2002, 488 p.

Înţelegerea din perspectivă heideggeriană a textelor mioritice este fundamentală pentru stadiul actual al cercetării, ca şi pentru mitul obsedant al identităţii româneşti, impunându-se de la sine, cu atât mai mult cu cât *Mioriţa* este „poate *singurul corpus din lume... care exprimă existenţa pornind exclusiv de la problema morţii individului*” (s. n.) (p. 27). Tocmai de aceea studiul Ştefaniei Mincu satisface, cu responsabilitate, o necesitate a ştiinţei interpretative actuale, pe de o parte, iar pe de altă parte strălumineză statutul cultural al *Mioriţei*, relevând faptul că protagonistul întregului complex de variante al corpusului mioritic stă în faţa situaţiei ontologice fundamentale care este iminenţa morţii. Ceea ce înseamnă că exegeza mioriticului, oprită până acum „într-un punct mort”, câştigă prin cartea Ştefaniei Mincu, adecvat şi precis intitulată *Mioriţa – o hermeneutică ontologică,* o temeinică, seducătoare şi convingătoare depăşire a inapetenţelor pentru mioritic şi pentru ontologic, caracterizante pentru intelectuali români importanţi, cum ar fi Constantin Noica sau Emil Cioran, ca şi pentru o destul de largă opinie comună, care acutizează în ultima vreme refuzul mioritismului, înţeles prioritar ca resemnare, şi-l conotează cu o certă atitudine peiorativă.

Temeritatea demersului Ştefaniei Mincu, miza lui cu totul particulară, dar şi reuşita lui esenţială vin din accentul insistent asupra conceptelor generale ale ontologiei fundamentale, consecvent valorizată ca descoperirea epocală a lui Heidegger şi, firesc, în contrapondere, distanţarea de receptarea filosofului german ca un gânditor existenţialist, simptomatic înţeles la noi astfel de contemporanul său Lucian Blaga, iar pe urmele filosofului român al culturii, de alţi interpreţi ulteriori. Această nouă abordare hermeneutică, trebuie spus de la bun început, configurează o realizare impresionantă în ansamblul ei, cu reală forţă persuasivă, pusă sub imperativul unei etape exegetice obligatoriu de parcurs în sine, chiar şi în folosul continuării analizei interpretative (vezi p. 480). Necesară ca perpetuitate şi ca reluare a alianţei culturale cu creaţia noastră folclorică reprezentativă, confruntarea interpretării actuale cu textele corpusului uriaş al *Mioriţei* (baladă şi colind, în diferite zone folclorice) urmează, firesc, căile oricăror deschideri analitice şi filosofice, cu atât mai mult cu